

اندیشه تربیتی آیت الله خامنه‌ای (مدظله)؛

راه نو در حل تعارضات عاطفی و رفتاری نسل جوان

محمد احسانی^۱

چکیده

تعارضات نسل جوان در فضای خانه و جامعه، از چالش‌های مهم تربیتی و اجتماعی عصر حاضر است که به صورت ناسازگاری با اعضای خانواده و در قالب رفتارهای نابهنجار اجتماعی در جامعه ظهور و بروز پیدا می‌کند. تربیت خانوادگی فرزندان، از جمله عوامل مؤثر در چگونگی رفتار آنان با دیگران است که هرگاه براساس اندیشه صحیح تربیتی و با استفاده از روشهای مناسب فرایندی اجرا شود، مشکل عاطفی و رفتاری آنها حل خواهد شد. هدف اصلی مقاله ارائه راه حل برای رفع تعارض عاطفی و رفتاری نوجوانان و جوانان است که این کار، با روش استنادی-استنباطی در فضای کتابخانه به سامان رسیده است. اندیشه تربیتی آیت الله خامنه‌ای هم به دلیل جامعیت و هم به دلیل نو بودن، مناسب‌ترین مبنای تربیت نسل جوان در جهان معاصر است. نوسازی اندیشه تربیتی اسلام ناب، تفکر حداکثری داشتن، قرآن بنیان بودن و نگاه یکپارچه نمودن به تربیت، از جمله ویژگی‌های این اندیشه تربیتی است که آن را از دیگر اندیشه‌های تربیتی معاصر متمایز می‌سازد. جواب‌دهی در عصر رسالت، هویت‌بخشی به جوان، تثبیت ایمان قلبی، شکل‌دهی عاطفه مثبت و اصلاح رفتار، از دلایل کاربرد اندیشه تربیتی حداکثری در حل تعارضات عاطفی و رفتاری نسل جوان است که در پرورش دینی و اخلاقی آنها بسیار تأثیرگذارند. تربیت‌یافتگان با این اندیشه به لحاظ اعتقادی، عاطفی و رفتاری، استوار و نفوذناپذیر خواهند شد؛ به نحوی که لغزشی در برابر انحرافات از خود نشان نخواهند داد.

کلیدواژگان: اندیشه تربیتی، حداکثری، حل تعارض، عاطفی، رفتاری، راه نو،

نسل جوان.

مقدمه

صاحب‌نظران تعلیم و تربیت، اعم از مسلمان و غیرمسلمان، هرکدام به نوبه خود درباره پرورش انسان در دو حوزه علم و عمل نظراتی ارائه داده و در زمینه چگونگی رشد فکری و رفتاری تربیت‌جویان دستورالعمل‌های فراوانی بیان داشته‌اند. به‌ویژه دانشمندان مسلمان با الهام از منبع وحی الهی و تبعیت از سنت رسول الله ﷺ و

^۱. نویسنده مقاله: محمد احسانی عضو هیئت علمی پژوهشگاه بین‌المللی المصطفی، گروه اخلاق و تربیت اسلامی با رتبه استادیاری

تأسی به سیره انمه معصومین علیهم السلام، عمیق ترین نظریه ها و مفیدترین قواعد و راهکارهای تربیتی را به معلمان و مربیان ارائه داده اند. ماهیت تعلیم و تربیت، موضوع، مبانی، اهداف، اصول، روش ها و دیگر مؤلفه های پرورش انسان، از منظر علمای اسلام و مربیان جامعه اسلامی دور نمانده و در نظریه و عمل مورد کنکاش و بررسی لازم قرار گرفته است. بسیاری از صاحبان اندیشه تربیتی، نوآوری هایی در حوزه تعلیم و تربیت داشته که دیدگاه های آن ها را از پیشینیان متمایز کرده است (ر.ک: اعرافی و همکاران، ۱۳۸۰). همین تغییر و تحول در اندیشه و فرایند تعلیم و تربیت موجب رشد و بالندگی نهاد آموزش و پرورش شده تا به مرحله کنونی رسیده است.

از جمله شخصیت های تأثیرگذار در عرصه تعلیم و تربیت به لحاظ نظری و عملی، آیت الله سید علی خامنه ای است که هم به دلیل تسلط بر مبانی دینی و علمی و هم به علت اشراف بر فضای میدانی تعلیم و تربیت، دیدگاه های نسبتاً جدیدی در نوسازی و بازسازی بینش و منش تربیت انسان و همچنین راهکارهایی نو ارائه داده که می توان گفت در صورت اجرا و عملیاتی شدن نظریات ایشان در فرایند آموزش و پرورش و مراکز آموزش عالی، بسیاری از مشکلات تربیتی و شخصیتی نسل جوان قابل حل خواهد بود. در جامعه امروزی و مخصوصاً نسل جوان، مسائل زیادی وجود دارد که هرکدام در جای خود قابل بررسی جداگانه است؛ ولی در این مقاله فقط به یک مسئله به عنوان مسئله پژوهش توجه می شود و آن مسئله تعارضات عاطفی و رفتاری برخی تربیت یافتگان نهاد تعلیم و تربیت کنونی است که تحت تأثیر عوامل مختلف درونی و بیرونی قرار گرفته و به هرسویی متمایل اند. این گونه افراد که اغلب جوان و نوجوان هستند، استقلال فکری و ثبات شخصیت چندانی ندارند، وفادار به نظام و انقلاب و ارزش های اسلامی نیستند، گاه در مقابل نظام دینی می ایستند، گاه دست به آشوب و پرخاشگری می زنند و گاه به تخریب و هتک حرمت جان و مال مردم اقدام می کنند.

سؤال اصلی

اندیشه تربیتی آیت الله خامنه ای چیست و چه تأثیری در رفع تعارضات عاطفی رفتاری فراگیران دارد؟

پرسش های فرعی

۱. چه راه حل نو، در اندیشه تربیتی آیت الله خامنه ای وجود دارد؟
 ۲. این راه حل چه تأثیری در رفع تعارض عاطفی و رفتاری نسل جوان دارد؟
- هدف عمده مقاله، دستیابی به ارائه راه نو برای حل تعارضات عاطفی و رفتاری نسل جوان براساس دیدگاه آیت الله خامنه ای است.

روش تحقیق

در تدوین مقاله از روش استنادی - استنباطی مبتنی بر تحلیل متن استفاده شده و مطالب به صورت فیش برداری از آثار مکتوب، سایت و شبکه های مجازی مربوط به سخنان مقام معظم رهبری در فضای مطالعاتی کتابخانه و سپس تجزیه و تحلیل آن ها به سامان رسیده است.

پیشینه تحقیق

هرچند تربیت به طور کلی از پیشینه طولانی برخوردار است و همچنین از دیدگاه آیت الله خامنه‌ای کتب و مقاله‌های بسیاری در این زمینه تدوین شده؛ ولی در خصوص موضوع حاضر، کاری صورت نگرفته و این پژوهش درصدد انجام آن است.

مفهوم‌شناسی

۱. اندیشه تربیتی

اندیشه^۱ به معنای فکر و ایده، و اندیشیدن به مفهوم تعقل کردن و تفکر نمودن، خاص ذهن فعال انسان است که در موضوعی به فعالیت‌های نظری و خردورزی می‌پردازد (معین، ۱۳۸۷: ص ۱۳۴). اندیشه در اصطلاح تعلیم و تربیت به تفکر منسجم، هدفمند، دارای ساختار مشخص و برخوردار از اصول منطقی و مستدل در زمینه معینی از آموزش و پرورش اطلاق می‌شود (مرزناکی، ۱۳۹۴: ص ۱۱). براین اساس، اندیشه تربیتی^۲ به مجموعه تفکرات بنیادین و هماهنگ درباره تربیت گفته می‌شود که مبنا و اساس مسیر فرایند پرورش مرتبی را تشکیل داده، جهت‌گیری و سمت‌وسوی آن را کاملاً ترسیم می‌کند (فیروزآبادی، ۱۳۴۱: ص ۱۶). با این وصف، اندیشه تربیتی در حقیقت یک مفهوم بسیط نیست؛ بلکه یک بسته فکری و مجموعه‌ای از اجزا و دارای عناصر مختلف است که مجموع آن‌ها به نتیجه مورد نظر نایل می‌شود. همچنین اندیشه تربیتی از یک نوع عمق و ژرفایی برخوردار است که خود برای اجرای فرایند تربیت، پایه و اساس فعالیت‌های تربیتی شمرده می‌شود. بر بنیاد آن اندیشه تربیتی مد نظر است که فرایند تربیت نسل جوان به‌خوبی به اجرا درآمده و به نتیجه مطلوب نایل می‌گردد.

۲. عاطفه

کلمه «عاطفه»^۳ به لحاظ واژه‌شناسی به معنی متمایل شدن به سویی و رغبت و علاقه داشتن به چیزی، آمده است (آذرنوش، ۱۳۸۱: ص ۴۴۴). این کلمه در متون تربیتی و روان‌شناسی به معنای علاقه‌مند بودن به چیزی یا کسی، علاقه شدید، محبت زیاد، خیرخواهی توأم با عطفوت، دلسوزی و اشتیاق و امثال آن به کار رفته است (شجاعی، ۱۳۸۵: ص ۱۰۹). عاطفی در عرف کارشناسان تعلیم و تربیت به کسی گفته می‌شود که دارای احساسات و عواطف مثبت بوده و در برابر متریبان رئوف و مهربان باشد. در فرهنگ توصیفی علوم تربیتی آمده است: عاطفه عبارت است از حالت احساسی و هیجانی شخص که اندیشه او را همراهی می‌کند (فرمینی فراهانی، ۱۳۷۶: ص ۲۳)؛ یعنی عاطفه به‌عنوان بُعد دوم شخصیت آدمی مبتنی بر شناخت و متأثر از

1. Idea.

2. Educational idea.

3. Affect.

رفتار و دیگر عوامل درونی و بیرونی است. بنابراین، عاطفه و عواطف، به حالت روانی انسان اشاره دارد که عوامل متعددی در پیدایش و تقویت آن مؤثرند؛ چه اینکه حب و بغض‌های انسان، هم پایه شناختی دارد و هم متأثر از رفتارها و عناصر فیزیکی بیرونی اوست. عواملی چون دریافت، پاسخ، ارزشیابی، سازماندهی و تجلی پیام در شخصیت فرد، عاطفه مثبت یا منفی او را در برابر محتوای آن پیام شکل می‌دهند (وکیلان، ۱۳۷۶: ص ۳۱-۳۷).

هرگاه مربی بخواهد مرتبی را به ارزش‌های اسلامی علاقه‌مند سازد و عواطف مثبت به ارزش‌ها را در ذهن و قلب او شکل دهد، می‌بایست مراحل یادشده را طی کند. ابتدا ارزش را به او عرضه دارد تا دریافت ارزش به‌وسیله مرتبی صورت گیرد؛ سپس واکنش وی را در برابر ارزش مطالعه نموده و ببیند که چه نظری به ارزش دارد؛ آن‌گاه در سازماندهی ارزش‌ها به وی باری رساند تا بدین طریق ارزش‌های دینی و اخلاقی به‌تدریج در شخصیت مرتبی تجلی یافته، جزو وجود او قرار گیرند. اگر این مراحل به‌خوبی طی شد، بی‌تردید عواطف مثبت در مرتبی شکل می‌گیرد و به‌سختی قابل زوال خواهد بود. مفهوم عاطفه به معنای پیش‌گفته از بیانات آیت‌الله خامنه‌ای در تحلیل جنبه عاطفی قضیه عاشورا در ملاقات با مداحان هم به‌خوبی استفاده می‌شود؛ چرا که ایشان ضمن بیان اهمیت عواطف انسانی، آن را مبتنی بر شناخت و متأثر از اندیشه و رفتار بیرونی معرفی کرده است (خامنه‌ای، ۱۳۹۱/۲/۸۱، در دیدار جمعی از مداحان، khamenei.ir).

۳. تعارض عاطفی - رفتاری

تعارض^۱ به حالتی عاطفی و اغلب دردناک ناشی از تنش بین خواسته‌های متضاد و متناقض اطلاق می‌شود که شخصیت انسان را به لحاظ فکری، روانی و رفتاری تحت تأثیر قرار می‌دهد. این حالت، ممکن است بین عقاید و باورهای دو مکتب، مذهب، فرهنگ یا دو نظام فکری عارض گردد؛ چنان‌که امکان دارد میان دو فرد مانند زن و شوهر، پدر و فرزند، یا حتی نهادهای اجتماعی و کشورهای مختلف جهان رخ دهد (سالاری‌فر و همکاران، ۱۳۸۹: ص ۲۳۲). تعارض عاطفی معمولاً ناشی از ناکامی‌های زندگی است که فرد یا گروه در مسیر تأمین نیازهای منطقی و نیل به هدف با مانع برخورد می‌کنند و بدین جهت به لحاظ عاطفی ابتدا دچار تنازع و اصطکاک روانی و ذهنی می‌شوند و سپس رفتارهای متعارض و ناهماهنگ از او بروز می‌کند. در این شرایط، فرد یا گروه بایستی دنبال راه حل تعارض باشد تا از حالت دوگانگی عاطفی - روانی رهایی یافته و در نتیجه به اصلاح رفتار بینجامد. آن‌ها در این مسیر ناگزیر باید یا مانع را از راه بردارند و یا هدف را تغییر دهند که هر دو، کار ساده‌ای نیست (گنجی، ۱۳۷۶: ص ۵۳).

امروزه افراد بسیاری، به‌خصوص نسل جوان، دچار مشکل تعارض عاطفی - رفتاری هستند و به‌نوعی مواجهه با ارزش‌های متفاوت دینی و غیردینی، خود را در شک و تردید می‌بینند و یک حالت دوگانگی فکری

^۱ .conflict.

و ذهنی در وجودشان حاکم است. این حالت در جوانان بیشتر ریشه تربیتی دارد که تعلیم و تربیت، هم در بروز چنین مشکلی و هم در حل آن می‌تواند نقش اساسی ایفا کند. تعارض عاطفی حاکی از تزلزل و ناپایداری شخصیتی فرد است که تحت تأثیر عوامل درونی و بیرونی قرار گرفته و مرتکب کارهای خلاف و نابهنجار اخلاقی - اجتماعی می‌شود. (گنجی، ۱۳۷۶: ص ۵۳). قرآن کریم به این موضوع این‌گونه اشاره دارد: ﴿مُذَبِّذِينَ بَيْنَ ذَلِكَ لَا إِلَى هُوَاءٍ وَلَا إِلَى هُوَاءٍ﴾ (نساء: ۱۴۳)؛ آن‌ها افراد بی‌هدفی هستند که نه سوی این‌ها و نه سوی آن‌هایند! یعنی نه در صف مؤمنان قرار دارند و نه در صف کافران. از منظر قرآن این‌گونه افراد گمراه هستند و کسی نمی‌تواند برای نجات آن‌ها از این حالت راهی پیدا کند؛ مگر اینکه خودشان به خود آیند و با یافتن راه درست، از تعارض عاطفی و رفتاری خارج شوند (سبزواری، ۱۴۰۹ق: ج ۱۰، ص ۴۶).

۴. نسل جوان

نسل جوان اصطلاح رایجی است که در مباحث علمی و همچنین محاورات عرفی در هر زبان و فرهنگی کاربرد وسیع دارد و همگان تقریباً معنای یکسانی را از آن می‌فهمند. اما اگر به لحاظ علمی به آن نگاه کنیم، صاحب‌نظران روان‌شناسی و کارشناسان تعلیم و تربیت، دایره گسترده‌ای برای نسل جوان قائل‌اند و از حدود ۱۲ تا ۳۰ سال را تقریباً شامل می‌شود (کرباسی، ۱۳۸۳: ص ۲). هرچند تعیین مرز دقیق جوانی با دیگر دوره‌های زندگی به دلیل عدم توافق اندیشمندان بر آن مشکل است، ولی در این مقاله منظور از نسل جوان افرادی هستند که به دوره نوجوانی و جوانی رسیده و می‌توانند به لحاظ فکری تصمیم بگیرند و در مقام عمل اجرا کنند.

همان‌گونه که ابراهیم خلیل علیه السلام پس از رسیدن به دوره جوانی با فکر و اندیشه تصمیم گرفت که بت‌ها را بشکند و آن تصمیم را در عمل به اجرا گذاشت. قرآن در این زمینه می‌فرماید: ﴿قَالُوا سَمِعْنَا فَتًى يَذْكُرُهُمْ يُقَالُ لَهُ إِبْرَاهِيمُ﴾ (انبیاء: ۶۰)؛ گروهی گفتند: شنیدیم جوانی از مخالفت با بت‌ها سخن می‌گفت که او را ابراهیم می‌گویند. این سخن را زمانی گفتند که قوم ابراهیم علیه السلام با لاشه‌های بت‌ها روبه‌رو شدند. شاید ابراهیم علیه السلام در زمان شکستن بت‌ها به لحاظ سنی با آنچه از تعریف جوان در کلام روان‌شناسان آمده، تطابق نداشته باشد؛ ولی روشن است که از نظر جسمی و روحی - روانی کاملاً فردی بالغ و دارای توان اجرایی بوده و از این رو، در لسان قرآن بر او جوان (فتی) اطلاق شده است.

اندیشه تربیتی آیت‌الله خامنه‌ای رحمته الله علیه

آنچه از مطالعه و دقت در آثار مکتوب و بیانات مقام معظم رهبری در زمینه تربیت انسان استفاده می‌شود، این است که اندیشه تربیتی ایشان همانند اندیشه سیاسی و دیگر اندیشه‌های معظم‌له در حوزه‌های فکری و نظری مختلف، دارای اجزا و عناصری است که یک نوع نظم و انسجام عمیقی میان آن‌ها وجود دارد. اگر این اندیشه با تمام مؤلفه‌هایی که دارد، مبنای تعلیم و تربیت در پرورش نسل‌نواخته قرارگیرد و از روش‌های صحیح در اجرای آن استفاده شود، می‌تواند بسیاری از مشکلات فعلی و آینده جوانان همانند تعارضات

عاطفی و رفتاری آنان را حل کند؛ زیرا در جهان امروز، تنها اندیشه برآمده از قرآن و سنت گره‌گشای مشکل انسان و هدایت او به مسیر تکامل معنوی و انسانی است که چنین تفکر و ایده تربیتی، از آثار و بیانات آیت‌الله خامنه‌ای قابل دستیابی است (خامنه‌ای، ۱۳۹۲/۰۳/۸۸، در دیدار شرکت کنندگان در مسابقات بین‌المللی قرآن کریم، khamenei.ir).

۱. توحید حداکثری

حاکمیت توحید در تمام شئون زندگی انسان، چیزی است که با ذکر مصادیق به‌صراحت در بیانات آیت‌الله خامنه‌ای اشاره شده و به نظر ایشان، همه عرصه‌های حیات آدمی باید بر محور توحید ساخته شود و براساس اندیشه یکتاپرستی مدیریت گردد. به عبارت دیگر، توحید زندگی‌ساز است؛ زندگی فردی، خانوادگی و اجتماعی آدمی را باور حقیقی به توحید می‌سازد (خامنه‌ای، ۱۳۷۷/۰۴/۲۱، در دیدار با کارگزاران نظام، khamenei.ir). برخلاف برخی که توحید را یک امر ذهنی و تفکر فلسفی صرف مربوط به آخرت می‌دانند (خیرالدین، ۱۳۹۲: ص ۱۸)، اندیشه توحیدی به نظر ایشان یک امر واقعی و تربیت‌ساز است؛ به گونه‌ای که سرنوشت مرتبی را به سوی خوبی و سعادت سوق می‌دهد (خامنه‌ای، ۱۳۷۷/۰۴/۲۱، در دیدار با کارگزاران نظام، khamenei.ir). توحید چگونه زندگی کردن را به انسان می‌آموزد و اینکه انسان با چه کسانی دوست یا دشمن باشد و چگونه در جامعه رفتار کند (همان). تربیت بنا بر این اندیشه، معنا و مفهوم دیگری پیدا می‌کند که محصول آن پرورش انسان سالم و بدون انحراف اخلاقی و رفتاری است.

۲. دین حداکثری

در حوزه قلمرو و انتظار بشر از دین، دیدگاه‌های مختلفی وجود دارد که در یک طبقه‌بندی کلی به دو دیدگاه حداقلی و حداکثری قابل تقسیم است (اشکوری: ۱۳۷۵). نظریه حداقلی، دین را مربوط به امور آخرتی دانسته و در مورد دنیا به بیان حداقلی بسنده کرده است (سروش، ۱۳۷۶: ص ۳۶۶). دیدگاه حداکثری گستره دین را به اندازه حیات آدمی، اعم از دنیا و آخرت، توسعه داده و بر این باور است که دین پاسخ‌گوی همه نیازهای بشر در تمامی نسل‌ها تا روز قیامت است (مطهری، ۱۳۷۲: ج ۲، ص ۱۷۳). از این نظر، نگرش حداقلی به دین، به معنای حذف بخشی از دین و کنار گذاشتن آن از عرصه زندگی است (خامنه‌ای، ۱۳۹۳/۸۲/۲۱، در دیدار با اعضای مجلس خبرگان، khamenei.ir). وقتی دین حداکثری با آن گستره وسیع جزو اندیشه تربیتی قرار گرفت، نتیجه این خواهد بود که در جریان تربیت، انسان‌هایی در طراز انقلاب اسلامی پرورش خواهند یافت و در میدان عمل، ذره‌ای تخلف اخلاقی و اجتماعی نخواهند داشت.

۳. شریعت حداکثری

شریعت از نظر مفهومی اخص از دین است؛ زیرا شریعت عبارت است از راه و روشی خاص برای امتی

یا پیامبری؛ درحالی که دین عبارت است از روش عام الهی برای همه انبیا و امت‌ها. ازاین‌رو، شریعت قابل نسخ است؛ لیکن دین به این معنای عام نسخ‌پذیر نیست (طباطبایی، بی تا: ج ۵، ص ۳۵۰). شریعت در اصطلاح فقه و کتب فقهی، بر خصوص احکام فرعی عملی دلالت دارد که در این صورت کاملاً مرادف با معنای اصطلاحی «فقه» است (مکارم، ۱۴۲۷: ج ۱، ص ۴۳). در این نوشتار، معنای دوم شریعت منظور است که بخشی از دین شمرده می‌شود. شریعت حداکثری به معنای عمل به همه احکام شرعی از طهارت تا دیات است، نه بعض آن؛ آن هم بدون تساهل و تسامح (هاشمی شاهرودی، ۱۳۸۲: ج ۴، ص ۶۷۴). بنابراین، هدف‌گذاری تربیت و تلاش مربی در فرایند تربیت، به گونه‌ای باید باشد که متربیان را عامل به تمامی احکام شریعت بار بیاورد (خامنه‌ای، ۱۳۹۳/۸۲/۲۱، در دیدار با اعضای مجلس خبرگان، khamenei.ir). چون فرد و جامعه از این نظر در صورتی سعادتمند خواهند شد که به تمام دستورات شریعت عمل کنند.

۴. ایمان حداکثری

ایمان از مفاهیم تشکیکی و دارای مراتب است که به لحاظ وجودی قابل توصیف به شدت و ضعف یا حداقلی و حداکثری است (جوادی، ۱۳۷۷: ص ۱۰۹). این توصیف از دو جهت امکان‌پذیر است: یکی از جهت متعلق ایمان و دوم از ناحیه خود ایمان‌آورنده؛ بدین معنا که ایمان فرد به برخی از باورهای اسلامی تعلق گیرد و یا ایمان‌آورنده با تمام وجود به همه باورهای دینی مؤمن نباشد. در هر دو صورت، ایمان حداکثری مورد تأکید آیت‌الله خامنه‌ای است (خامنه‌ای، ۱۳۹۰/۰۴/۸۴، با شرکت‌کنندگان در مسابقات قرآن کریم، khamenei.ir). یعنی ایمان متربی با تمام وجود به همه باورهای دینی، اعم از اصول، فروع، احکام، ارزش‌های اخلاقی و مانند آن تحقق یابد. هرگاه ایمان حداکثری مبنای تعلیم و تربیت قرار گیرد و هدف تربیت رساندن متربی به آن نقطه‌ای از ایمان باشد، طبعاً به نتیجه مطلوب نایل خواهد شد.

۵. تربیت قرآنی حداکثری

یکی از عناصر مهم اندیشه تربیتی آیت‌الله خامنه‌ای که مکرر به آن تصریح کرده، تربیت نسل جوان براساس قرآن است؛ چنان‌که ایشان تمام علوم انسانی را در صورتی مفید می‌داند که مبتنی بر اندیشه‌های قرآنی باشند (جعفری، ۱۳۹۵: ص ۳۰-۲۸). براین اساس، اجرای تعلیم و تربیت به عنوان یکی از شاخه‌های مهم علوم انسانی بر مبنای قرآنی، در پرورش نسل جوان از اهمیت بسیاری برخوردار است؛ چرا که مقام معظم رهبری در خصوص تربیت قرآنی تأکیدات فراوان داشته و معلمان و مربیان را بر استفاده هرچه بیشتر از معارف قرآن در تربیت نوجوانان و جوانان همواره توصیه کرده است (خامنه‌ای، ۱۳۸۹/۸۲/۰۲، در دیدار با مسئولان نظام، khamenei.ir).

۶. تربیت حداکثری

از جمله عناصر مهم در تربیت انسان براساس اندیشه تربیتی آیت‌الله خامنه‌ای، به کارگیری حداکثری

فرایند تربیت در پرورش تربیت‌جویان است؛ بدین معنا که همه دست‌اندرکاران آموزش و پرورش و به‌خصوص معلمان و مربیان با تمام وجود در خدمت تعلیم و تربیت جویندگان تربیت باشند؛ یعنی چیزی از تلاش و کوشش در این امر مهم فروگذار نکنند؛ چه اینکه خواسته ایشان از استادان و معلمان و مربیان نسل جوان این است که تمام توان خود را برای شکوفایی استعدادها و نیز پرورش روحی و علمی نوجوانان و جوانان هزینه کنند (خامنه‌ای، ۱۳۹۵/۰۷/۰۷، در دیدار دانش‌آموختگان دانشگاه افسری ارتش، khamenei.ir). به فرموده آیت‌الله خامنه‌ای، در فضای آموزشی و تربیتی باید کاری بشود که حتی یک استعداد از میلیون‌ها استعداد تربیت‌جو هدر نرود (خامنه‌ای، ۱۳۷۶/۰۲/۸۰، در دیدار کارگران و معلمان، khamenei.ir). همچنین لازم است در اجرای فرایند تربیت جهت رشد مادی و معنوی فراگیران، از تمام امکانات موجود استفاده بهینه شود و هیچ فرصت و امکاناتی ضایع نگردد.

۷. نگاه یکپارچه به تربیت

یکی از مؤلفه‌های اندیشه تربیتی مقام معظم رهبری که در فرایند تربیت به نظر مهم و تأثیرگذار است، نگاه یکپارچه به تربیت است. برخلاف دیدگاه‌های معروف در باب تربیت که معمولاً ساحت‌های مختلفی را برای تربیت تعریف کرده‌اند، ولی تنها به ساحت خاصی از آن مانند تربیت اعتقادی یا اخلاقی توجه کرده و روی آن سرمایه‌گذاری می‌کنند، مقام معظم رهبری به همه ساحت‌های تربیت نگاه کلی و یکپارچه دارند؛ زیرا ویژگی‌هایی که ایشان برای متریان بیان کرده، نشان‌دهنده رشد همه آن ساحت‌ها در متریان به‌صورت هماهنگ و هم‌زمان است. ایشان در بیانی ایمان قوی، اعتمادبه‌نفس، شجاعت، امیدواری، آینده‌نگری و داشتن روحیه خدمت به مردم را از صفات برجسته متریان شمرده و از استادان و معلمان خواسته‌اند که در کلاس درس، آن‌ها را تأمین کنند (خامنه‌ای، ۴ رمضان ۱۴۳۵ق، در دیدار با اساتید دانشگاه‌ها، khamenei.ir). این ویژگی‌ها اغلب ساحت‌های تربیت مانند شناخت، عواطف و رفتار را پوشش می‌دهند و این امر حاکی از آن است که به نظر مقام معظم رهبری، جنبه‌های مختلف تربیت به‌صورت یکپارچه و هماهنگ باید در تربی رشد کند. این کار، در کلاس درس به‌وسیله استادان فرهیخته و دلسوز به نسل جوان قابل حصول است؛ چه اینکه در مقام عمل و فعالیت تربیتی، جداسازی ابعاد تربیت از همدیگر قابل تفکیک نیست؛ زیرا نمی‌شود برای مثال، به بعد عاطفی تربیتی توجه کرد، ولی جنبه اخلاقی و رفتاری او را نادیده گرفت.

دلایل نو بودن اندیشه تربیتی آیت‌الله خامنه‌ای (علیه‌السلام)

برخی از صاحب‌نظران معاصر تعلیم و تربیت، در باب نوآوری تربیتی بر این باورند که: یکی از نوآوری‌های تربیتی در عصر حاضر این است که در این شرایط موجود که تعارضات گوناگون حقیقی یا عارضی و خیالی، در جامعه حاکم است، مانند تعارض سنت و تجدد، علم و دین و دنیای حقیقی و مجازی، بتوان با برنامه‌ریزی

درست و یافتن روش‌های مؤثر تربیتی، افراد معتدل را پرورش داد و آن تعارضات درونی و رفتاری را حل کرد. براین اساس، تربیت افرادی دارای استقلال نظر، خودباور، دارای اعتماد به نفس، خلاق، هماهنگ در گرایش و رفتار و... با روش‌های جدید، نوآوری در تربیت محسوب می‌شود (کاردان، ۱۳۸۱). از این نظر، نوآوری در حوزه تربیت با تکیه بر منابع و افکار و اندیشه‌های موجود دینی، اغلب ناظر به یافتن راهکارهای جدید برای حل مشکلات تربیتی نسل جوان است. بنابراین، هرگاه صاحب‌نظر و کارشناسی بتواند روشی نو جهت رفع مشکلات روحی و رفتاری متربیان ارائه دهد، به نوآوری دست یافته است.

نوآوری در اندیشه تربیتی مقام معظم رهبری و به‌خصوص در حوزه تعلیم و تربیت، به معنای ایجاد پروژه و کار صد درصد جدید نیست؛ بلکه با استفاده از افکار موجود تربیتی، یافتن راه نو برای حل مسائل روز آموزش و پرورش است (جعفری، ۱۳۹۵: ص ۹۹)؛ چنان‌که به نظر ایشان، منظور از نوآوری این نیست که کسی از اصول پذیرفته‌شده منطقی و عقلانی خود دست بردارد و آن‌ها را زیر سؤال ببرد؛ بلکه نوآوری، به معنای پیشرفت و تکامل در اموری است که رو به تکامل هستند. از باب نمونه، عدالت از اصول مهم اسلام است، اگر کسی بخواهد نوآوری کند، می‌بایست بدون تشکیک در مفهوم آن، راه مناسبی برای تأمین عدالت در جامعه پیدا کند (همان).

۱. قید حداکثری

از مؤلفه‌های مهم نوآوری در اندیشه تربیتی آیت‌الله خامنه‌ای، قید «حداکثری» است که در اغلب سخنان ایشان در تبیین مفاهیم دینی و اصول تربیتی به‌وفور مشاهده می‌شود؛ بدین معنا که ایشان در تبیین اندیشه دینی و اسلامی به درجه «حداقلی» بسنده نکرده و چه‌بسا آن را به‌منزله کاستن و ناقص‌گذاشتن دین معرفی کرده است (خامنه‌ای، ۱۳۹۳/۸۲/۲۱، در دیدار اعضای مجلس خبرگان، khamenei.ir). فزون بر موارد پیش‌گفته، فلاح حداکثری (خامنه‌ای، ۱۳۷۳/۸۰/۸۰، در دیدار کارگزاران نظام، khamenei.ir). حیات طویه حداکثری (خامنه‌ای، ۱۳۷۴/۰۷/۲۲، مردم‌ساری، khamenei.ir). و عدالت حداکثری (خامنه‌ای، ۱۳۹۰/۰۲/۲۷، نشست اندیشه‌های راهبردی عدالت، khamenei.ir). از جمله مفاهیم کلیدی در اندیشه دینی و تربیتی مقام معظم رهبری است که بیانگر نظر ایشان به عدم کفایت تفکر و باور حداقلی در این موارد هستند. بنابراین، اکتفا به میزان حداقلی در عملیاتی‌سازی این مفاهیم در جامعه و پذیرش تفکر تساهل و تسامح در دین (رک: فتحعلی، ۱۳۷۸: ص ۲۱-۶۶)، به‌خصوص در پرورش نسل جوان به نظر ایشان قابل قبول نیست.

با توجه به مطالعات محدود نگارنده، کسی دیگر از صاحب‌نظران در حوزه دین و تربیت چنین بیانی صریح و مؤکد در موضوع باورمندی و تعهد به رعایت ارزش‌های حداکثری به‌ویژه در پرورش نسل جوان ابراز نداشته است. چه‌بسا بسیاری از اندیشمندان مسلمان و غیرمسلمان، امروزه به باور و عملکرد حداقلی بایدها و نبایدهای دینی و اخلاقی در جامعه بسنده کرده، طبعاً اندیشه تربیتی حداکثری را پذیرا نیستند (رک: فاضل

میبودی، ۱۳۷۶؛ فولادی، ۱۳۷۹). براساس اندیشه تربیتی حداکثری، هرکدام از مؤلفه‌های پیش‌گفته عمومیت دارد و زندگی دنیا و آخرت، اعم از فردی، خانوادگی، اجتماعی، تربیتی، سیاسی، اقتصادی و مانند آن را، شامل است و هیچ نقطه‌ای از حیات انسانی خارج از سیطره این مؤلفه‌ها وجود ندارد؛ برعکس اندیشه‌های رایج امروزی که اغلب این مفاهیم را مربوط به زندگی اخروی و یا حداکثر حیات فردی تلقی می‌کنند. مثلاً توحید، فلاح و حیات طیبه را مربوط به آخرت (حاج‌صادقی و بخشیان، ۱۳۹۳) و دین و شریعت را به زندگی دنیایی و فردی انسان (قراملکی، ۱۳۸۲) اختصاص می‌دهند. در نهایت اندیشه تربیتی حداکثری با توصیف یادشده در شرایط حاضر، یک نوع نوآوری در حوزه نظری تربیت اسلامی است که در صورت اجرای کامل و درست با استفاده از روش‌های صحیح، تأثیرات شگرفی در پرورش مطلوب و حل تعارضات عاطفی و رفتاری نسل جوان دارد.

۲. نوسازی اندیشه تربیتی اسلام ناب

اندیشه تربیتی آیت‌الله خامنه‌ای که مستفاد از آثار و بیانات صریح ایشان با جامعه فرهنگی، دانشجویی، دانش‌آموزی و اقشار مختلف مردم است، در حقیقت به‌نوعی نوسازی و بازسازی ایده تعلیم و تربیت اسلام ناب به شمار می‌رود که در قرآن و حدیث و سیره رسول اعظم صلی الله علیه و آله و امامان معصوم علیهم السلام تجلی یافته است؛ چرا که قرآن مسلمانان را همواره به تحصیل درجات بالاتری از علم و ایمان دعوت کرده و به حد اعلای دانش‌افزایی (طه: ۱۱۴)^۱ و کمال عقاید دینی (نساء: ۱۳۶)^۲ تشویق کرده است. سیره قولی و عملی رسول الله صلی الله علیه و آله هم نشان می‌دهد که آن حضرت چیزی از کاستن اعمال دینی و عبادی را قبول نمی‌کرد؛ چنان‌که در پاسخ به پیشنهاد طایفه بنی‌ثقیف مبنی بر پذیرش دین اسلام منهای نماز فرمود: «لَا خَيْرَ فِي دِينٍ لِأَصْلَافٍ فِيهِ» (ابوحيان اندلسی، ۱۴۲۰ق: ج ۱۰، ص ۳۷۹)؛ دینی که نماز در آن نباشد، خیری ندارد. همچنین به فرموده پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله نمازی که رکوع و سجود نداشته باشد، فایده ندارد (طبرسی، ۱۳۷۲: ج ۱۰، ص ۲۱۱).

این‌گونه موارد از آیات و روایات و نیز سیره رسول خدا صلی الله علیه و آله، دلیل بر آن است که زبان قرآن و سنت، بیانگر اندیشه حداکثری در دین و ایمان است و هرگز کمتر از آن را نمی‌پذیرد؛ همان‌گونه که قرآن صریحاً در مورد «ما جاء به النبی» که شامل همه انبیای پیشین و کتب آسمانی آن‌هاست، می‌فرماید: ﴿لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِنْهُمْ وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ﴾ (بقره: ۱۳۶). از اینجا استفاده می‌شود که قرآن دین و ایمان حداکثری را پذیرفته، و براین اساس، کثرت عددی افراد جامعه را به علت دست نیافتن آن‌ها به آن میزان مطلوب از باورها و اعمال

۱. ﴿وَقُلْ رَبِّ زِدْنِي عِلْمًا﴾ (طه: ۱۱۴)؛ و بگو: پروردگارا! علم مرا افزون کن.

۲. ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا آمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَالْكِتَابِ الَّذِي نَزَّلَ عَلَى رَسُولِهِ وَالْكِتَابِ الَّذِي أَنْزَلَ مِنْ قَبْلُ﴾ (نساء: ۱۳۶)؛ ای کسانی که ایمان آورده‌اید! به خدا و پیامبرش، و کتابی که بر او نازل کرده، و کتب (آسمانی) که پیش از این فرستاده است، ایمان (واقعی) بیاورید.

نیک، همواره مورد مذمت قرار داده است (بقره: ۱۰۰؛ حجرات: ۴).^۱ این آموزه‌های قرآنی بدون شک اساس تعلیمی و تربیتی پیامبران را تشکیل می‌داده که هدف اصلی تعلیم و تربیت آن‌ها را خداوند در چند آیه قرآن بیان کرده است (جمعه: ۳؛ آل عمران: ۱۶۴).^۲ بنابراین، تردیدی نیست که تصریح و تأکید مکرر آیت‌الله خامنه‌ای بر اندیشه حداکثری، مبتنی بر محتوای قرآن و روایات و به عبارت دیگر، یک نوع نوسازی اندیشه تربیتی اسلام ناب محمدی است. این تفکر در این عصر و زمان، هم تازگی دارد و هم مفید و در امر پرورش مطلوب نسل جوان مسلمان کارساز است.

تعارضات نسل جوان

تعارض عاطفی و رفتاری نسل جوان، امروزه زیاد و رو به افزایش است و دامنه وسیعی دارد که بررسی همه آن‌ها در این مقاله نمی‌گنجد و در اینجا تنها به نمونه‌هایی از تعارضات آنان در سه حوزه فردی، خانوادگی و اجتماعی اشاره می‌شود.

الف) تعارضات فردی

انسان قبل از هرکس، باید با خود صادق و روراست باشد؛ ولی برعکس، بسیاری از انسان‌ها حتی با خودشان رفتار صادقانه ندارند؛ بلکه همیشه در تضاد گفتاری و رفتاری به سر می‌برند.

۱. بحران هویت

دوره جوانی یک دوره پرتلاطم و همراه با احساسات و هیجانات است. چه بسا ممکن است جوان در میان این حالات روانی و هیجانی گوناگون، گرفتار تردید فکری و تعارض رفتاری شود. در این صورت، توان درک حقیقت را از دست داده، گرایش به انزوای طلبی پیدا می‌کند و از دیگران هم راهنمایی و مشاوره نمی‌گیرد. هرگاه این وضعیت ادامه یابد، به تدریج جوان دچار تنش‌های روحی و روانی و در نتیجه گرفتار بحران هویت می‌شود (حاج حسینی، ۱۳۸۱)؛ زیرا بحران هویت، محصول تعارضات فکری، روانی و رفتاری است که نشانه‌های بارز آن ترویج احساس پوچ‌گرایی، احساس بیهودگی و احساس ناامنی روحی است (خامنه‌ای، ۱۳۹۳/۰۶/۸۳، در دیدار با اعضای مجلس خبرگان رهبری، khamenei.ir). به هر صورت، بحران هویت یک نوع تعارض فردی است که انسان و به خصوص برخی از نسل جوان گرفتار آن می‌شوند و باید برطرف شود؛ وگرنه فرد به بحران هویت مبتلا شده، از فعالیت و پیشرفت بازمانده و قادر به تصمیم‌گیری و اجرای آن نخواهد بود.

۲. بحران معنویت

۱. ﴿ أَكْثَرُهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴾؛ ﴿ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ ﴾ و... .

۲. ﴿ يَتْلُوا عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَ يَرْكَبُهُمْ وَيَعْلَمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ ﴾.

بحران معنویت به وضعیت نابسامانی دینی و اجتماعی از قبیل فساد اخلاقی، فروپاشی خانواده و رواج بی‌بندوباری اطلاق می‌شود که در اثر پابند نبودن مردم به دین و دیانت به وجود می‌آید؛ چنان‌که این وضعیت امروزه در جوامع غربی حاکم است و به‌ویژه نسل جوان مغرب‌زمین در اثر دوری از دین و معنویت، به انواع کارهای ضد اخلاقی روی آورده و این امر، روز به روز رو به افزایش است. همین بحران معنویت به‌نوعی تعارض فردی و رفتاری حساب می‌شود که امروز نسل جوان اروپایی و آمریکایی گرفتار آن هستند (خامنه‌ای، ۱۳۸۶/۸۰/۸۳، در دیدار دانشجویان دانشگاه‌های یزد، *khamenei.ir*)؛ زیرا نسل جوان در این شرایط، خود را بین اقتضای فطرت انسانی و تفکرات مادی و همچنین دین‌داری و پیروی از هوس‌های حیوانی در تعارض می‌بینند. تعارض درونی و بیرونی که آسیب جدی به شخصیت فرد وارد می‌سازد نیز در این حالت برای نسل جوان صادق است. آسیب‌هایی همانند عصبانیت، اختلال روان، خشونت و پرخاشگری و سرقت، ناشی از بحران معنویت می‌باشند که در جهان معاصر شیوع پیدا کرده است (خامنه‌ای، ۱۳۷۶/۰۶/۸۹، در دیدار جمعی از پرستاران، *khamenei.ir*).

۳. از خودبیگانگی

از خودبیگانگی به معنای خودفراموشی و جدا شدن از خود، عرصه وسیعی دارد و در علوم مختلف مورد بحث قرار گرفته و دانشمندان مسلمان و غیرمسلمان درباره آن نظر داده‌اند. در این نوشتار از خودبیگانگی از نظر قرآن و حدیث مد نظر است که عبارت است از گم کردن خود واقعی و از یاد بردن خویشتن خویش و در متون اسلامی به خودفراموشی تعبیر شده است (حشر: ۱۹).^۱ این حالت یک نوع تعارض فردی است که فرد، کس یا چیزی دیگر را خود می‌پندارد و از خود حقیقی خویش فاصله می‌گیرد. برخی افراد نسل جوان این‌گونه هستند و گویی خود اصلی خویش را از دست داده و به‌صورت تقلیدی دیگران را خود پنداشته، شبیه آن‌ها رفتار می‌کنند. این در واقع همان از خودبیگانگی است که آثار زیانبار بسیاری بر فرد، خانواده و جامعه وارد می‌سازد. بدترین حالت یک جوان آن است که هویت و خود حقیقی خود را فراموش کند (خامنه‌ای، ۱۳۹۱/۸۰/۸۴، در دیدار جوانان و فرهنگیان رشت، *khamenei.ir*).

۴. عدم هماهنگی گفتار و رفتار

از تعارضات فردی نسل جوان، عدم هماهنگی بین گفتار و رفتار است که در زبان چیزی می‌گویند و در عملکرد خلاف آن را رفتار می‌کنند. این عدم تطابق زبان و عمل در قرآن مورد مذمت قرار گرفته است (صف: ۲).^۲

۱. ﴿وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ نَسُوا اللَّهَ فَأَنْسَاهُمْ أَنْفُسَهُمْ أُولَٰئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ﴾؛ و همچون کسانی نباشید که خدا را فراموش کردند و خدا نیز آن‌ها را به «خودفراموشی» گرفتار کرد، آن‌ها فاسقان‌اند.

۲. ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لِمَ تَقُولُونَ مَا لَا تَعْمَلُونَ﴾؛ ای مؤمنان، چرا چیزی را می‌گویید که انجام نمی‌دهید.

همچنین دوگانگی زبان و عمل، از نشانه‌های منافقان شمرده شده و خداوند آن‌ها را در آیات متعدد قرآن نکوهش کرده است (توبه: ۶۷).^۱ در روایات اسلامی نیز از اختلاف بین زبان و عمل انسان به شدت نهی شده است (مجلسی، ۱۴۰۴: ج ۵، ص ۱۹۸).^۲ عدم هماهنگی میان گفتار و رفتار، امروزه در برخی از نسل جوان که تربیت صحیح خانوادگی و آموزشی ندارند، مشاهده می‌شود. این عدم تطابق زبان و عمل در محیط خانه، محله و جامعه و با همسایه و دوست، از بعضی از جوانان سر می‌زند که به لحاظ انسانی و تربیتی کار نادرستی است. مثلاً در خانواده با پدر و مادر وعده‌ای می‌گذارند؛ ولی آن را انجام نمی‌دهند یا با دیگران قرار می‌گذارند و سر قرار حاضر نمی‌شوند. این وضعیت، تعارض در رفتار است که باید علاج شود؛ وگرنه برای فرد، خانواده و جامعه پیامدهای منفی بسیاری خواهد داشت.

۵. تزلزل شخصیت

شخصیت به الگوهای ثابت فکری، عاطفی و رفتاری فرد دلالت دارد که یک تصویر نسبتاً کلی و پایدار از ساختار وجودی و فعالیت‌های شخص نشان می‌دهد (شجاعی، ۱۳۰۱: ص ۲۰). شخصیت هرکس در حقیقت تصویری از چهره ظاهری و باطنی اوست که دیگران با آن شاکله او را می‌شناسند. عوامل اساسی تشکیل‌دهنده شخصیت یا شاکله عبارت‌اند از افکار، عواطف، ارزش‌ها و رفتارهای نسبتاً پایدار که همه این‌ها یک ساختار متشخصی برای فرد پدید می‌آورند (جس فیست، ۱۳۸۷: ص ۱۲). طبق فرموده قرآن، هرکس طبق آن شاکله و شخصیت خاص خود رفتار می‌کند (اسراء: ۸۴).^۳ هراندازه این شخصیت در انسان از ثبات برخوردار باشد، همان اندازه گفتار و رفتار او قابل اعتبار است. برعکس، هرگاه شخصیت فرد دستخوش تزلزل و ناپایداری باشد، از اعتبار و اعتماد جامعه خارج می‌شود و کسی به سخن و عمل او اهمیت نمی‌دهد.

امروزه برخی از نسل جوان، از ثبات شخصیت برخوردار نیستند؛ بلکه دچار یک نوع دوگانگی اندیشه و عمل هستند که نشانه تزلزل شخصیت آنان است. چنان‌که می‌توان این وضعیت را در تعهدات و رفتارهای آن‌ها در محیط خانه و جامعه به خوبی مشاهده کرد. تزلزل شخصیت، عامل اصلی تناقض در گفتار، رفتار و عملکرد فرد است که این صفت در قرآن از اوصاف منافقان شمرده شده و مورد مذمت خدای متعال قرار گرفته است (نساء: ۱۴۳).^۴ چنین فردی نه از نظر فکر و عقیده دارای ثبات است و نه از جهت عواطف و رفتار؛

۱. ﴿يَا مُرُونَ بِالْمُنْكَرِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمَعْرُوفِ﴾؛ آن‌ها (منافقان) امر به منکر، و نهی از معروف می‌کنند.

۲. قال ابو عبد الله (ع): «كُونُوا دُعَاةَ النَّاسِ بِأَعْمَالِكُمْ وَلَا تَكُونُوا دُعَاةَ بِالسِّتِكُمْ»؛ مردم را با اعمال خود (به خوبی‌ها) دعوت کنید،

نه تنها با زبان‌های خود.

۳. ﴿قُلْ كُلُّ يَعْمَلْ عَلَى شَاكِلِهِ﴾؛ بگو هرکس طبق روش (و خلق و خوی) خود عمل می‌کند.

۴. ﴿مُذْبَذَبِينَ بَيْنَ ذَلِكَ لَا إِلَى هَؤُلَاءِ وَلَا إِلَى هَؤُلَاءِ وَمَنْ يُضِلِلِ اللَّهُ فَلَنْ تَجِدَ لَهُ سَبِيلًا﴾؛ آن‌ها افراد بی‌هدفی هستند که نه سوی این‌ها، و نه سوی آن‌هایندا! (نه در صف مؤمنان قرار دارند، و نه در صف کافران!) و هرکس را

بلکه همیشه مردد، پریشان و در حال اضطراب و ناهماهنگی زبان و عمل به سر می‌برد. به هر صورت، تزلزل شخصیت رابطه نزدیکی با تعارض عاطفی و رفتاری انسان دارد و از مشکلات جدی بعضی از نسل جوان امروزی است که باید به وسیله مربیان کاردان و فهمیده از آن‌ها برطرف گردد.

ب) تعارضات خانوادگی

تعارضات خانوادگی به اختلافات درونی فضای خانواده اشاره دارد که امروزه فراوان وجود دارند و رو به فزونی است. تعارض زن و شوهر، تعارض فرزند و والدین، تعارض عروس و مادرشوهر و مانند آن، در جامعه امروزی کم نیست و در اینجا تنها به تعارضات فرزندان نوجوان و جوان با اعضای خانواده اشاره می‌شود.

۱. تعارض با پدر و مادر

پدران و مادران ناراضی از فرزندان، امروزه در جامعه کم نیستند؛ بلکه فراوان و رو به افزایش اند و اگر به درد دل آن‌ها گوش داده شود، قصه‌های طولانی و اندوه‌بار بسیاری را از رفتار فرزندان به زبان می‌آورند. پرخاشگری از جمله تعارضات رایج فرزندان نوجوان و جوان با والدین است که در محیط خانه بدون احترام و عدم توجه به جایگاه پدر و مادر از ناحیه فرزندان انجام می‌گیرد. این گونه فرزندان نه آداب رفتار با والدین را می‌دانند و نه آداب معاشرت اجتماعی را فرا گرفته‌اند. در حقیقت یک نوع روحیه بدبینی به دیگران حتی والدین در آن‌ها شکل گرفته که همه چیز را می‌خواهند با رفتار خشونت‌آمیز پیش ببرند. این‌ها در واقع از درک دیگران عاجزند و دچار مشکل در فهم درست از زندگی و روابط اجتماعی هستند (معیدفر، ۱۳۹۰). البته تعارضات عاطفی- رفتاری نسل جوان ناشی از تربیت نادرست خانواده و مدرسه است که باید بررسی شود و برای حل مشکلات تربیتی آنان راه‌حلی ارائه گردد. همین تعارضات عامل فرار فرزندان از خانواده است که مصادیق زیادی در جامعه دارد و در بسیاری از موارد ضرر جبران‌ناپذیر حیثیتی به خانواده وارد می‌سازد.

۲. تعارض با خواهر و برادر

تضاد فرزندان نوجوان و جوان با همدیگر، مثل برادر با برادر یا خواهر با برادر، امری رایج و متعارف در میان خانواده‌هاست. تقریباً در اغلب خانواده‌های امروزی چنین چیزی وجود دارد و بستگان از آن باخبرند. این وضعیت در خانواده حاکی از تعارضات فرزندان نسل جوان با هم است که در سن نوجوانی و جوانی بدون رعایت آداب اسلامی در محیط خانه چنین رفتاری از خود نشان می‌دهند. البته بحث و گفت‌وگوی سازنده فرزندان با پدر و مادر یا میان خودشان در محیط خانواده که نتیجه مثبت داشته باشد، خوب است و والدین هم باید به آن‌ها میدان صحبت و مذاکره بدهند و بدین طریق می‌توانند فرزندان را هدایت نمایند؛ ولی جروبحث بی‌فایده که منجر به نزاع و ناسزاگویی شود، مذموم است. البته هرگاه فرزندان استدلال قابل قبول برای مدعای خود داشتند، پدر و مادر باید آن را بپذیرند (بانکی‌پورفرد، ۱۳۸۰: ج ۲، ص ۱۸۵). این امر، باعث

می‌شود که تعارضات فرزندان هم کاهش پیدا کند و در غیر این صورت جروب‌بحث میان فرزندی در خانواده وجود داشته، آسیب‌های آموزشی، رفتاری و اخلاقی را نیز به دنبال خواهد داشت. استمرار وضعیت تعارض میان فرزندان، به تدریج نهاد خانواده را با چالش مواجه می‌کند؛ از این‌رو پدر و مادر یا بستگان بدون اینکه در جست‌جوی معرفی مقصر اصلی باشند، باید به رفع تعارض و ایجاد هماهنگی میان فرزندان و دیگر اعضای خانواده بیندیشند (بهشتی، ۱۳۷۸: ص ۱۸۳).

۳. تعارض با بستگان و خویشاوندان

برخی جوانان و نوجوانان افزون بر اعضای خانواده، با بستگان و خویشاوندان نیز سر ناسازگاری و مخالفت دارند. در میان اقوام و همسایگان دیده می‌شود افرادی از نسل جوان امروز که از بستگان گریزان‌اند و دوست دارند همیشه با دوستان و همسالان به سر ببرند. در واقع تعارض نسل جوان با بستگان خانوادگی ریشه در تعارض آن‌ها با والدین دارد. آنان با پدر و مادر سازگاری ندارند و در محیط خانه همواره در تضاد رفتاری و گفتاری هستند، از این‌رو با بستگان پدر و مادر نیز از ارتباط سالم و سازنده برخوردار نیستند (روانشناسی هاشملو، ۱۴۰۴/۸/۴، <https://jafarhashemlou.blogfa.com/post/3252>). البته تعارضات خانوادگی نسل جوان اغلب ناشی از تربیت نادرست آن‌ها در فضای زندگی مشترک خانوادگی است که شکاف بین نسلی موجب می‌شود تفاهم چندانی میان والدین و فرزندان محقق نشود و در نتیجه جروب‌بحث و مخالفت‌ها افزایش می‌یابد. این تعارض به برخورد فرزندان با بستگان و همسایگان نیز سرایت می‌کند.

ج) تعارضات سیاسی - اجتماعی

تعارضات اجتماعی نسل جوان امروزه بیش از گذشته در جامعه مشاهده می‌شود و اغلب هم جنبه سیاسی و هیجانی دارد که حتی آنان این تعارض را در برابر نظام‌های حکومتی با رفتارهای هنجارشکنانه خود نشان می‌دهند. در اینجا به نمونه‌هایی از تعارضات سیاسی - اجتماعی نسل جوان به اختصار اشاره می‌گردد.

۱. رفتارهای نابهنجار اجتماعی

بسیاری از نسل جوان، اعم از دختر و پسر، رفتارهای نابهنجار در جامعه انجام داشته و خود را در میان مردم، زبانزد و انگشت‌نما می‌کنند. رفتار نابهنجار، گونه‌های مختلف دارد که در نوع آرایش، لباس، راه رفتن، خوردن و امثال آن، قابل مشاهده است. به هر نحوی که جوانان بتوانند مخالفتشان را با وضعیت موجود نشان دهند، مصداق تعارض رفتاری خواهد بود. از باب نمونه، تک‌چرخ رفتن جوان با موتور و گِره زدن موی سر، دو نمونه رفتار نابهنجار است که به تدریج در جامعه شیوع یافته و مورد اول با خطر نیز همراه است (روان‌بخش، ۱۳۸۵).

امروزه رفتار نابهنجار تربیتی و اجتماعی، به پسران جوان اختصاص ندارد؛ بلکه دختران جوان شاید در این زمینه پیش‌قدم‌تر باشند. موضوع رعایت عفت و پاکدامنی چیزی است که مورد تأکید اسلام و قرآن

(نور: ۳۳)^۱ و خواسته همه مسلمانان و به خصوص رهبران دینی است. عفت دارای آثار سازنده بی‌شمار فردی، خانوادگی و اجتماعی است که در صورت رعایت زنان و دختران، همه جامعه از آن بهره می‌برند. در عین حال، برخی از زنان و دختران هستند که به این مهم توجه ندارند و با ابراز مخالفت با نظام و دلسوزان جامعه، رفتارهای هنجارشکنانه‌ای در قالب بی‌حجابی یا بدحجابی از خود نشان می‌دهند؛ چنان‌که رهبر معظم انقلاب در دیدار با جمعی از زنان فرهنگی، نگرانی‌شان را در این زمینه ابراز کرده‌اند (خامنه‌ای، ۱۳۹۱/۸/۸۴، در دیدار با افشار مختلف بانوان، khamenei.ir).

۲. آسیب زدن به اموال عمومی

از موارد تعارضات نسل جوان، ضرررسانی به اموال عمومی است که در این اواخر در بسیاری از کشورها مشاهده می‌شود. این رفتار در حقیقت متأثر از احساسات و هیجانات این نسل است که اغلب نوجوانان و جوانان تحت تأثیر عوامل بیرونی قرار داشته، از تبلیغات بیگانگان در فضای مجازی خط می‌گیرند. برخی از تخریب‌هایی که در سال ۱۳۸۸ به‌وسیله اغتشاشگران در ایران پدید آمد، به‌عنوان عبرت‌آموزی در بیانات آیت‌الله خامنه‌ای مورد اشاره قرار گرفته است (خامنه‌ای، ۱۳۸۹/۰۱/۰۱، بیانات نوروزی، khamenei.ir). این‌گونه اشارات در کلام ایشان بیانگر نارضایتی و نگرانی حضرت آقا از کارهایی از این قبیل است که باید مورد توجه نخبگان و عموم جامعه قرار گیرد تا از بروز چنین رفتارهایی پیشگیری شود.

۳. مخالفت با نظام سیاسی

نقطه اوج تعارضات نسل جوان امروزه در قالب مخالفت با نظام‌های سیاسی حاکم بر جامعه ظهور پیدا می‌کند که نمونه‌های آن در این سال‌های اخیر به‌وضوح مشاهده می‌شود. از باب نمونه، فرانسه از جمله کشورهایی است که در سال‌های اخیر با تعارضات مردمی و به‌خصوص نسل جوان مواجه است و تقریباً هر هفته با چالش‌های جدی امنیتی مقابله می‌کند. آتش زدن مغازه‌ها، بستن جاده‌ها، حمله به نیروهای انتظامی و مانند آن از تعارضات رایج در شهرهای مختلف این کشور است (خبرگزاری فارس، ۱۴۰۲/۰۴/۸۱، <https://www.farsnews.ir/news>). جمهوری اسلامی ایران هم از تعارضات سیاسی نسل جوان مصون نبوده و هر از گاهی این نوع تعارضات در اثر تحریکات دشمنان انقلاب در کشور صورت می‌گیرد. نمونه آن در سال ۱۴۰۱ در شهرهای مختلف ایران اسلامی واقع شد که با ایجاد ناآرامی و تخریب اموال عمومی و خصوصی مردم همراه بود (خبرگزاری جمهوری اسلامی، ۱۴۰۲/۰۷/۰۸، <https://www.nahad.ir>). حمله به مأموران امنیت، آسیب رساندن به مردم بی‌گناه، آتش زن بانک‌ها، بستن مسیرهای عبور عمومی، چاقوکشی و امثال آن، از جمله کارهای اغتشاشگران در تعارض با نظام بود که در خیابان‌های شهرهای مختلف ایران به وقوع پیوست (خبرگزاری مهر، ۱۴۰۲/۰۸/۲۷، <https://net.miu.ac.ir/portal/webclient/index.html#/desktop>).

۱. ﴿وَلَيْسَتَغْفِرَ الَّذِينَ لَا يَجِدُونَ نِكَاحًا﴾؛ کسانی که امکانی برای ازدواج نمی‌یابند، باید پاکدامنی پیشه کنند.

اندیشه تربیتی حداکثری؛ راه نو در حل تعارضات نسل جوان

هرچند اندیشه تربیتی حداکثری همان گونه که گفته شد، به لحاظ پیشینه تاریخی به عصر رسول الله ﷺ و ائمه اطهار علیهم السلام برمی گردد و در واقع بازسازی تفکر اسلام ناب محمدی، در حوزه تعلیم و تربیت اسلامی است؛ ولی در عین حال، از زمان حضور معصومین علیهم السلام به بعد، به دلیل شرایط نامساعد حاکم بر جوامع مسلمان به صورت دقیق و صحیح، نه تبیین شده و نه به مرحله اجرا درآمده است. در عصر حاضر امام خمینی آغازگر این نوسازی اندیشه تربیتی اسلام ناب بود و آیت الله خامنه ای ادامه دهنده و تکمیل کننده آن هستند (خامنه ای، ۱۳۹۹/۸/۳، بیانات نوروزی، khamenei.ir). اجرای این اندیشه در تعلیم و تربیت نسل جوان معاصر، راهی نو در برون رفت از مشکلات تربیتی و تعارضات عاطفی - رفتاری این نسل است؛ چرا که راه دیگری برای حل مشکل دواگانی و تعارض رفتاری جوانان امروزی به نظر نمی رسد. عملیاتی سازی اندیشه تربیتی حداکثری در تعلیم و تربیت به دلایل زیر در رفع تعارضات روانی و رفتاری متریان امروز کارساز است.

۱. جواب دهمی در صدر اسلام

شکی نیست که پیامبر اسلام ﷺ طبق دستور خدای متعال، مأمور به تعلیم و تربیت کل بشر بود (جمعه: ۳) و در این زمینه از هیچ تلاشی فروگذار نکرد. از طرفی تردیدی وجود ندارد که رسول خدا ﷺ مبلغ و مروج اندیشه حداکثری اسلام و قرآن در تمام شئون زندگی انسانی بود و در اجرای احکام الهی لحظه ای درنگ نکرد و نگذاشت کفار در میان مسلمانان نفوذ نموده (فتح: ۲۹)^۱، برنامه تربیتی آن ها را مختل کنند (خامنه ای، ۱۴۰۱/۰۶/۸۲، در هفتمین اجلاس مجمع جهانی اهل بیت (ع)، khamenei.ir). بدین ترتیب آن حضرت موفق شد در مدت ۲۳ سال دوره رسالتش، افراد شایسته ای را مانند ابوذر غفاری، عمار یاسر و سلمان فارسی را تربیت نموده و به جامعه اسلامی تحویل دهد. این افراد تحت تربیت رسول الله ﷺ آموزه های اسلامی و اخلاقی را به خوبی دریافتند و تا آخرین لحظات زندگی، متعهد به اهداف و خط مشی پیامبر ﷺ و ائمه اطهار علیهم السلام بودند.

اندیشه تربیتی حداکثری اگر به صورت صحیح اجرا گردد، در هر زمانی نتیجه بخش است و تربیت یافتگان صالحی را تحویل جامعه می دهد. برخی دست پروردگان مسلمان در گذشته و حال که افراد شایسته ای بوده و هستند، یقیناً براساس همین اندیشه تربیتی پرورش یافته و از مربیان باصلاحیتی بهره برده اند. این مسیر امروزه هم باز است و اندیشه تربیتی حداکثری مقام معظم رهبری که بر محور قرآن و اسلام ناب شکل گرفته، در این زمینه بسیار مفید و کارساز است. راه دیگری برای عبور از مشکلات تربیتی نسل جوان و رفع تعارضات عاطفی - رفتاری آن ها وجود ندارد تا بتواند حل مشکل کند. بنابراین، به کارگیری اندیشه حداکثری در تربیت

^۱ ﴿مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ﴾؛ محمد فرستاده خداست و کسانی که با او هستند، در برابر کفار سرسخت و شدیدند.

نسل جوان، هرچند نوسازی تفکر اسلام ناب شمرده می‌شود، ولی در عصر حاضر اندیشه نو و تازه است و راه حل مؤثر در رفع تعارضات نوجوانان و جوانان می‌باشد.

۲. هویت بخشی

اغلب جوانان و نوجوانان امروزی در اثر قرار گرفتن در تعارضات ذهنی، روانی و رفتاری، دچار بحران هویت شده‌اند و از هویت دینی ثابت و پایداری برخوردار نیستند. هویت در حقیقت پاسخی است به پرسش‌هایی از این قبیل: من کیستم؟ چه جایگاهی در نظام هستی دارم؟ از کجا آمده‌ام؟ برای چه آمده‌ام؟ به کجا خواهم رفت؟ (طیب، ۱۳۷۸: ج ۹، ص ۱۰۶؛ ملاصدرا، ۱۳۷۹، ج ۸، ص ۳۵۵)^۱ چه نقش‌هایی می‌توانم در زندگی ایفا کنم؟ چه برداشتی از دیگران دارم؟ دیگران چه انتظاراتی از من دارند؟ چگونه زندگی کنم؟ اگر کسی بتواند به این سؤالات جواب صحیح دهد، به هویت واقعی خود دست یافته است (جنکینز، ۱۳۸۱: ص ۱۹).

چنین هویتی که به سؤال‌های اساسی حیات انسانی پاسخ دهد و مسیر زندگی را برای فرد تعیین کند، جز در اثر تبعیت از اندیشه تربیتی حداکثری و تربیت متربیان بر محور آن، از هیچ راهی قابل تحقق نخواهد بود. در این صورت، آسیب‌هایی همانند تردید فکری، تعارض عاطفی، دوگانگی شخصیتی و تضاد رفتاری، کمتر سراغ نسل جوان می‌آید یا اصلاً مشکلی در این جهت برایشان پیش نمی‌آید. با این وجود، مطالعات میدانی نشان‌دهنده آن است که بسیاری از نسل جوان امروزی، از چنین تربیتی بهره‌مند نبوده و یا علاقه‌ای به آن نشان نداده و از این رو گرفتار بی‌هویتی یا ضعف هویت شده‌اند.

۳. تثبیت ایمان

از دیگر آثار اندیشه تربیتی حداکثری در فراگیران این است که ایمان و باور قلبی به دین و ارزش‌های دینی را در تربیت جویان تقویت و تثبیت می‌کند؛ چنان‌که سیره عملی معصومین (علیهم‌السلام) و رهبران دینی گواه بر این امر است. سرگذشت زندگی اصحاب خاص پیامبر (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) و امام علی (علیه‌السلام) از قبیل ابودر غفاری (طبری، ۱۴۰۳: ج ۳، ص ۳۳۶) و حجر بن عدی (العاملی، ۱۴۲۱: ج ۴، ص ۵۶۵-۵۸۶) نشان‌دهنده آن است که آنان چه سختی‌های طاقت‌فرسایی را تحمل کردند، ولی هرگز دست از اهدافشان برنداشتند. روشن است که صلابت و شجاعت این‌گونه افراد، ناشی از تربیت‌هایی است که در اثر پرورش‌های مربیان شایسته با اندیشه حداکثری ارزش‌های اسلامی در همه وجودشان نهادینه شده، به‌گونه‌ای که به فرموده پیامبر اسلام (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) مقاوم‌تر از کوه (کلینی، ج ۲، ص ۱۲۴۱)^۲ در مقابل سختی‌ها ایستادند. نتیجه تثبیت ایمان در قلب جوان و فروع برآمده از آن،

۱. «رَجِمَ اللَّهُ إِمْرَأَةً عَلِمَ مِنْ آيِنٍ فَيَ آيِنَ وَآلِي آيِنٍ»؛ خدا رحمت کند کسی را بداند از کجا آمده، در کجا قرار دارد و به کجا خواهد رفت.

۲. «الْمُؤْمِنُ أَصْلَبُ مِنَ الْجَبَلِ، الْجَبَلُ يُسْتَقَلُّ مِنْهُ وَالْمُؤْمِنُ لَا يُسْتَقَلُّ مِنْ دِينِهِ شَيْءٌ»؛ مؤمن محکم‌تر از کوه است، چون از کوه چیزی جدا می‌شود، ولی از مؤمن چیزی جدا نمی‌شود.

اعمال صالحه‌ای است که در قرآن همواره بعد از ایمان ذکر و بر آن تأکید شده است (بقره: ۶۲).^۱ تثبیت ایمان در دل متریی راهش تربیت او بر محور اندیشه تربیتی حداکثری است که پشتوانه قرآنی و روایی و عملی روشن دارد. مهم‌ترین ثمره ایمان محکم و قوی در فرهنگ قرآن، عمل صالح است و این، یعنی بیرون شدن مؤمن از وادی تعارضات فکری، عاطفی و رفتاری در زندگی که دیگر نه اندوهی از گذشته بر او عارض می‌شود و نه بیمی از آینده سراغش می‌آید؛ بلکه در سلامت کامل به سر خواهد برد.

۴. شکل‌دهی عاطفه مثبت

عواطف بخش مهمی از وجود انسان را تشکیل می‌دهد و در کاربرد متأثر از شناخت و عقیده است و در عملکرد بر رفتار انسان تأثیرگذار می‌باشد. در آیات قرآن یک نوع ترتب رُتبی بین محبت و رفتار وجود دارد، به این معنا که گرایش قلبی موجب رفتار ظاهری است (آل عمران: ۳۱).^۲ تبعیت عملی از رسول خدا ﷺ نشانه تأثیر محبت خدا بر آن است که هرکس دوستی حق تعالی را در دل داشت، از رسولش پیروی می‌کند؛ چنان‌که تربیت فرد بر مبنای اندیشه تربیتی حداکثری، عامل تثبیت ایمان و به تبع آن، شکل‌دهی عاطفه مثبت و در نتیجه رفع تعارضات روانی و رفتاری متریی است مؤلفه اصلی اندیشه تربیتی آیت‌الله خامنه‌ای، قید حداکثری است و اجرای آن در مراکز آموزشی و پرورشی به‌خوبی چنین هدفی را تأمین می‌کند؛ زیرا به نظر ایشان، ایمان و ارتباط قلبی در قالب عبادت و دعا با خدای متعال، سبب شکل‌گیری عاطفه مثبت و در نتیجه عامل بروز رفتارهای مطلوب می‌شود (ر.ک: خامنه‌ای، ۱۳۹۲).

۵. اصلاح رفتار

با طی شدن مراحل پیش‌گفته در فرایند تربیت، بی‌تردید اصلاح عاطفی و رفتاری متریی نتیجه آن است و به ظنِ قریب به یقین، از بروز رفتارهای ناپسند وی پیشگیری می‌کند. البته اگر متریی از دوران کودکی با چنین اندیشه‌ای پرورش یابد، شخصیت او به شکل صحیح تثبیت شده، یقیناً از آسیب‌های اخلاقی و تربیتی دور می‌ماند. همان‌گونه که تجربه نشان داده است، خانواده‌های صالح و بامعنویت، همواره فرزندان شایسته‌ای را تربیت کرده و به جامعه اسلامی تحویل می‌دهند. از منظر آیت‌الله خامنه‌ای، خانواده شایسته بالاترین محصول ارزشمند را تولید می‌کند و آن، پرورش نسل جوان مؤمن و متدین است که به جامعه خدمت می‌رساند (خامنه‌ای، ۱۳۹۵/۸۲/۲۹، در دیدار مداحان، khamenei.ir). چنین فرزندان تربیت‌یافته‌ای اگر وارد اجتماع شوند، تحولی در جامعه به وجود آورده و انسان‌ها را به راه نیک و مسیر سعادت‌مندی هدایت می‌کنند.

۱. ﴿مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَعَمِلَ صَالِحًا فَلَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ﴾؛ هرکس به خدا و روز بازپسین ایمان داشت و کار شایسته کرد، پس اجرشان را پیش پروردگارشان خواهند داشت و نه بیمی بر آنان است و نه اندوهناک خواهند شد.

۲. ﴿قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي﴾؛ بگو: اگر خدا را دوست می‌دارید، از من پیروی کنید.

نتیجه‌گیری

آنچه در این مقاله ارائه شد، ضمن پاسخ به پرسش‌های تحقیق، به چگونگی راه‌حل تعارض عاطفی - رفتاری نسل جوان رهنمون نمود که عبارت است از اجرای صحیح اندیشه تربیتی حداکثری آیت‌الله خامنه‌ای در مراکز آموزشی و تربیتی؛ چرا که این اندیشه تربیتی با توضیحاتی که اشارت رفت، مبتنی بر فطرت پاک انسانی است و ریشه در نهاد آدمی دارد؛ زیرا اندیشه تربیتی حداکثری، در طول تاریخ کارساز بوده و به‌ویژه در صدر اسلام موفق عمل کرده است. پیامبر اسلام ﷺ با استفاده از چنین اندیشه‌ای توانست در دنیای جهل و خرافات عصر جاهلیت، پرورش‌یافتگان مطلوبی همانند بلال حبشی و اویس قرنی را تحویل جامعه دهد؛ چه اینکه تربیت متربی براساس چنین اندیشه و تفکری، بی‌تردید او را در برابر انحرافات فرهنگی و اجتماعی لغزش‌ناپذیر می‌سازد. هرگاه در جهان معاصر کسی در جست‌وجوی راهکاری مناسب برای حل مشکلات تربیتی نسل جوان باشد و بخواهد تعارضات عاطفی و رفتاری آن‌ها را حل و ریشه‌کن کند، بهترین راه، اجرای صحیح اندیشه تربیتی حداکثری است که در آثار و بیانات آیت‌الله خامنه‌ای به‌روشنی تجلی یافته است.

فهرست منابع

قرآن کریم، ترجمه: آیت الله ناصر مکارم شیرازی.

۱. آذرنوش، آذرتاش (۱۳۸۱). *فرهنگ معاصر عربی-فارسی*، تهران، نشر نی.
۲. اعرافی، علیرضا و همکاران (۱۳۸۰). *آرای دانشمندان مسلمان در تعلیم و تربیت و مبانی آن*، قم، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
۳. ابوحيان اندلسی، محمد بن یوسف (۱۴۲۰ق). *البحر المفید فی التفسیر*، بیروت، دار الفکر.
۴. بانکی پورفرد، امیرحسین؛ قمانچی، احمد (۱۳۸۰). *کودک، نوجوان و جوان از دیدگاه مقام معظم رهبری*، تهران، نشر تربیت اسلامی وزارت آموزش و پرورش.
۵. بهشتی، احمد (۱۳۷۸). *نسل نوحاسته*، قم، بوستان کتاب.
۶. جس فیست (۱۳۸۷). *نظریه های شخصیت*، ترجمه: یحیی سید محمدی، تهران، نشر روان.
۷. جعفری، سید اصغر و همکاران (۱۳۹۵). *درآمدی بر دفاع در اندیشه امام خامنه ای*، تهران.
۸. جنکینز، ریچارد (۱۳۸۱). *هویت اجتماعی*، ترجمه: تورج یاراحمدی، تهران، شیرازه.
۹. جوادی، محسن (۱۳۷۷). *نظریه ایمان در عرصه کلام و قرآن*، تهران، نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاه ها.
۱۰. خامنه ای، سید علی (۱۳۹۲). *دعا از منظر آیت الله خامنه ای*، گردآوری: علی رضا برازش، تهران، انتشارات انقلاب اسلامی.
۱۱. خامنه ای، سید علی (۱۳۹۳/۱۲/۲۱). بیانات در دیدار اعضای مجلس خبرگان رهبری، khamenei.ir.
۱۲. خامنه ای، سید علی (۱۳۹۱/۱۰/۱۴). اقشار مختلف بانوان، khamenei.ir.
۱۳. خامنه ای، سید علی (۱۳۹۲/۲/۱۱). در دیدار جمعی از مداحان، khamenei.ir.
۱۴. خامنه ای، سید علی (۱۳۹۳/۲/۱۸). بیانات در دیدار شرکت کنندگان در مسابقات بین المللی قرآن کریم، khamenei.ir.
۱۵. خامنه ای، سید علی (۱۳۷۷/۰۴/۲۱). بیانات در دیدار کارگزاران نظام، khamenei.ir.
۱۶. خامنه ای، سید علی (۱۳۹۳/۱۲/۲۱). بیانات در دیدار اعضای مجلس خبرگان رهبری، khamenei.ir.
۱۷. خامنه ای، سید علی (۱۳۹۰/۰۴/۱۴). بیانات در دیدار شرکت کنندگان در مسابقات بین المللی قرآن کریم، khamenei.ir.
۱۸. خامنه ای، سید علی (۱۳۸۹/۱۲/۲). بیانات در دیدار مسئولان نظام در روز میلاد پیامبر اسلام (ص)، khamenei.ir.
۱۹. خامنه ای، سید علی (۱۳۹۵/۷/۷). بیانات در دیدار دانشجویان دانشگاه های افسری ارتش، khamenei.ir.
۲۰. خامنه ای، سید علی (۱۳۷۶/۰۲/۱۰). بایانات در دیدار کارگران و معلمان، khamenei.ir.
۲۱. خامنه ای، سید علی (۴ رمضان ۱۴۳۵ق). بیانات در دیدار اساتید دانشگاه ها، khamenei.ir.
۲۲. خامنه ای، سید علی (۱۳۹۳/۱۲/۲۱). بیانات در دیدار اعضای مجلس خبرگان رهبری، khamenei.ir.

۲۳. خامنه‌ای، سید علی (۱۳۷۳/۱۰/۱۰). بیانان در دیدار کارگزاران نظام، khamenei.ir.
۲۴. خامنه‌ای، سید علی (۱۳۷۴/۰۷/۲۲). بیانان در دیدار مردم سازی، khamenei.ir.
۲۵. خامنه‌ای، سید علی (۱۳۹۰/۲/۲۷). بیانان در دیدار دومین نشست اندیشه‌های راهبردی با موضوع عدالت، khamenei.ir.
۲۶. خامنه‌ای، سید علی (۱۳۹۳/۰۶/۱۳). بیانان در دیدار اعضای مجلس خبرگان رهبری، khamenei.ir.
۲۷. خامنه‌ای، سید علی (۱۳۸۶/۱۰/۱۳). بیانان در دیدار دانشجویان دانشگاه‌های استان یزد، khamenei.ir.
۲۸. خامنه‌ای، سید علی (۱۳۷۶/۰۶/۱۹). بیانان در دیدار جمعی از پرستاران، khamenei.ir.
۲۹. خامنه‌ای، سید علی (۱۳۸۰/۰۲/۱۲). بیانان در دیدار جوانان و فرهنگیان در مصلای رشت، khamenei.ir.
۳۰. خامنه‌ای، سید علی (۱۳۹۶/۱۰/۱۶). بیانان در دیدار اعضای شورای فرهنگی - اجتماعی زنان، khamenei.ir.
۳۱. خامنه‌ای، سید علی (۱۳۸۹/۰۱/۰۱). بیانان در حرم امام رضا (ع)، khamenei.ir.
۳۲. خامنه‌ای، سید علی (۱۳۹۹/۰۱/۰۳). بیانان در حرم امام رضا (ع)، khamenei.ir.
۳۳. خامنه‌ای، سید علی (۱۳۴۱/۰۶/۱۲). بیانان در هفتمین اجلاس مجمع جهانی اهل بیت (ع)، khamenei.ir.
۳۴. خامنه‌ای، سید علی (۱۳۹۵/۱۲/۲۹). بیانان در دیدار مداحان اهل بیت (ع)، khamenei.ir.
۳۵. خامنه‌ای، سید علی، ۱۳۹۲/۰۳/۱۸، بیانان در دیدار شرکت‌کنندگان در مسابقات بین‌المللی قرآن کریم، khamenei.ir.
۳۶. حاج حسینی، حسن (۱۳۸۱). بحران هویت و انحرافات اجتماعی، قم، *مطالعات راهبردی زنان*، شماره ۱۷، ص ۳۵-۴۵.
۳۷. حاج صادقی، عبدالله؛ ابوالقاسم بخشیان (۱۳۹۳). «مفهوم‌شناسی و حقیقت‌یابی حیات طیبیه از منظر قرآن»، دو فصلنامه علمی پژوهشی *انسان‌پژوهشی دینی*، قم، مجتمع آموزشی شهید محلاتی، شماره ۳۱، ص ۱۶۵-۱۸۵.
۳۸. خبرگزاری مهر، <https://net.miu.ac.ir/portal/webclient/index.html> (۱۴۰۲/۸/۲۷).
۳۹. خبرگزاری فارس <https://www.farsnews.ir> (۱۴۰۲/۴/۱۱).
۴۰. خیرالدین، شیخ سمیر (۱۳۹۲). *مجموعه مقالات اجتهاد و نوآوری از دیدگاه آیت‌الله خامنه‌ای*، تهران، سروش.
۴۱. روانبخش، محمدحسین (۱۳۸۵). «خانواده و رفتار نابهنجار نوجوانان»، مجله *روان‌شناسی* (شماره ۳ و ۲)، دانشگاه تبریز، شماره ۲ و ۳، ص ۱۴۵-۱۷۴.
۴۲. سالاری‌فر، محمدرضا و همکاران (۱۳۸۹). *بهداشت روانی با نگرش به منابع اسلامی*، قم، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
۴۳. سبزواری، سید عبد الکريم، مواهب الرحمان فی تفسیر القرآن، بیروت، مؤسسه اهل بیت (ع)، ۱۴۰۹ق، ج ۱۰، ص ۴۶.
۴۴. سروش، عبدالکریم (۱۳۷۶). *مدار و مدیریت*، تهران، مؤسسه فرهنگی صراط.

۴۵. هاشمی شاهرودی، سید محمود (۱۳۸۲). *فرهنگ فقه مطابق مذهب اهلبیت (ع)*، قم، مؤسسه دائرة المعارف اسلامی.
۴۶. شجاعی، محمدصادق (۱۳۸۵). *دیدگاه‌های روان‌شناختی آیت‌الله مصباح یزدی*، قم، مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی.
۴۷. شجاعی، محمدصادق (۱۴۰۱). *روان‌شناسی شخصیت از دیدگاه اسلام*، قم، مرکز بین‌المللی نشر و ترجمه المصطفی.
۴۸. طباطبایی، محمدحسین (بی‌تا). *المیزان فی تفسیر القرآن*، قم، اسماعیلیان.
۴۹. طبرسی، فضل بن حسن (۱۳۷۲). *مجمع البیان فی تفسیر القرآن*، تهران، ناصر خسرو.
۵۰. طبری، محمد بن جریر (۱۴۰۳ق). *تاریخ الطبری*، بیروت، مؤسسة الأعلمی.
۵۱. طبیب، سید عبدالحسین (۱۳۷۸). *اطیب البیان فی تفسیر القرآن*، تهران، اسلام.
۵۲. العاملی، سید محسن امین (۱۴۲۱ق). *اعیان الشیعة*، بیروت، دار التعارف.
۵۳. فاضل میبدی، محمدتقی و همکاران (شهریور ۱۳۷۶). «تساهل و تسامح دینی، پویایی و بالندگی یا التقاط و انحراف»، *کیهان فرهنگی*، تهران، شماره ۱۳۵، ص ۱-۳۱.
۵۴. فتحعلی، محمود (۱۳۷۸). «تساهل و تسامح اخلاقی، دینی و سیاسی»، *تازه‌های اندیشه*، قم، مؤسسه فرهنگی طه، ش ۷.
۵۵. فرمی‌نی فراهانی، محسن (۱۳۷۸). *فرهنگ توصیفی علوم تربیتی*، تهران اسرار دانش.
۵۶. فنائی، ابوالقاسم (۱۳۷۵). «انتظار بشر از دین، درنگی در صورت مسأله»، *مجله نقد و نظر*، سال دوم، تابستان و پاییز، شماره ۷-۸، ص ۲۷۹-۳۱۳.
۵۷. فولادی، محمد (۱۳۷۹). «تساهل و تسامح از منظر دین»، *معرفت*، شماره ۳۵.
۵۸. فیروزآبادی، سید حسن (۱۳۹۱). *برداشتی از اندیشه دفاعی حضرت امام خامنه‌ای در حاکمیت جمهوری اسلامی ایران*، تهران، دانشگاه دفاع ملی.
۵۹. قدردان قراملکی، محمدحسین (۱۳۸۲). «کارکرد دین در انسان و جامعه»، *قبسات*، نشریه علمی پژوهشی، تهران، وزارت علوم، شماره ۲۸، ص ۱۶۱-۱۸۸.
۶۰. کاردان، علی محمد (۱۳۸۱). «نوسازی و نوآوری در آموزش و پرورش، امکانات و شرایط آن»، *فصلنامه نوآوری‌های آموزشی*، تهران، شماره ۱، ص ۱۱-۲۰.
۶۱. کرباسی، منیژه؛ وکیلان، منوچهر (۱۳۸۳). *مسائل نوجوانان و جوانان*، تهران، دانشگاه پیام نور.
۶۲. کلینی، محمد بن یعقوب (۱۴۲۵ق). *اصول الکافی*، تهران، دار الاسوة للطباعة و النشر.
۶۳. گنجی، حمزه (۱۳۷۶). *بهداشت روانی*، تهران، ارسباران.
۶۴. لطفی مرزناکی، رحمان (۱۳۹۴). *دفاع هوشمند در اندیشه امام خامنه‌ای*، تهران، آوای سبحان.
۶۵. معیدفر، سعید و همکاران (۱۳۹۰). «تعارض فرزندان با والدین در سبک زندگی»، *فصلنامه پژوهشی*

- برنامه ریزی رفاه و توسعه اجتماعی، تهران، دانشگاه علامه طباطبائی، شماره ۷، ص ۶۰-۹۷.
۶۶. معین، محمد (۱۳۸۷). *فرهنگ فارسی* (تک جلدی)، سُرایش. تهران،
۶۷. مطهری، مرتضی (۱۳۷۲). *مجموعه آثار، مقدمه‌ای بر جهان بینی اسلامی*، تهران، انتشارات صدرا.
۶۸. مکارم شیرازی، ناصر (۱۴۲۷ق). *دائرة المعارف فقه مقارن*، قم، مدرسه الامام علی بن ابی طالب (ع).
۶۹. ملاصالح مازندرانی، محمد (۱۴۲۱ق / ۲۰۰۰ م). *شرح الاصول الکافی، مع تعالیق المیرزا أبوالحسن الشعرانی*، بیروت، دار احیاء التراث العربی.
۷۰. ملاصدرا (۱۳۷۹). *اسفار اربعه*، تهران، الحیدریه.
۷۱. ویژه نامه سالگرد اغتشاشات ۱۴۰۱، خبرگزاری آوای نهاد، (۱۴۰۲/۷/۸). <https://www.nahad.ir>.
۷۲. وکیلان، منوچهر (۱۳۸۵). *روش‌ها و فنون تدریس*، تهران، پیام نور.
۷۳. روان شناسی هاشملو، ۱۴۰۴/۸/۴، <https://jafarhashemlou.blogfa.com/post/3252>.

